

KS. TOMASZ LISIECKI

FORMACJA MUZYCZNA WIERNYCH KOŚCIOŁA W POLSCE
WEDŁUG DOKUMENTÓW SYNODALNYCH
PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II

MUSICAL FORMATION OF THE BELIEVERS
OF THE CHURCH IN POLAND ACCORDING TO SYNOD DOCUMENTS
AFTER THE SECOND VATICAN COUNCIL

Abstract. The author of the article has analyzed the synod documents of the Church in Poland, seeking answers to questions about the musical formation of the faithful. Synodal solutions, encouraging permanent musical education of members of parish communities, indicate the people responsible for its course and determine the musical material that the faithful should know. The author analyzes the above-mentioned issues, understanding music in the liturgy, first and foremost, as the Church's prayer related to integrity with liturgical texts and activities. Undertaking the task of teaching faithful liturgical songs, acclamations, hymns, etc., would enliven — in the author's intention — the spirit of the liturgy in individual pastoral centers. All the conclusions gathered in the article could be a model for the musical formation of the faithful in particular dioceses in Poland.

Key words: music; liturgy; formation; synod of dioceses.

„Panie, naucz nas się modlić” (Łk 11,1) – te słowa jednego z uczniów Jezusa wskazują na pragnienie wspólnoty pierwotnego Kościoła, aby uczyć się modlitwy. Uzasadnieniem tej prośby są zaś dalsze słowa z tego samego wersetu: „jak i Jan [Chrzcziciel] nauczył swoich uczniów” (Łk 11,1). Oznacza to, że praktyka uczenia modlitwy była czymś oczywistym w czasach Jezusa. Dlatego Kościół realizuje swoją misję poprzez nauczanie i uświęcanie. Te zadania mają swoje odbicie w działalności misyjnej Kościoła. W liście św. Franciszka Ksawerego do św. Ignacego Loyoli czytamy: „Odkąd więc tu

Ks. dr TOMASZ LISIECKI – asystent Katedry Teologii Liturgii w Instytucie Liturgiki i Homietyki na Wydziale Teologii KUL, wykładowca w Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Lublinie; adres do korespondencji – e-mail: tomasz.lisiecki@kul.pl

jestem, nie przestaję chrzcić dzieci. Tak więc oczyściłem ogromną liczbę dzieci, o których można powiedzieć, że nie rozróżniają między swoją prawicą a lewicą. Te dzieci nie dają mi spokoju ani czasu na odmówienie oficjum, jedzenie czy spanie, zanim nie nauczę ich jakiejś modlitwy. Tu zaczynam rozumieć, że «do takich należy królestwo Boże»¹. Od wieków stałą praktyką Kościoła była wielowymiarowa formacja wiernych, w tym także w wymiarze modlitwy. Kościół jest nie tylko wspólnotą modlącą się, ale także uczącą wiernych modlitwy. Papież Benedykt XVI zachęcał: „Wierni oczekują od kapłanów tylko jednego, aby byli specjalistami od spotkania człowieka z Bogiem. Nie wymaga się od księdza, by był ekspertem w sprawach ekonomii, budownictwa czy polityki. Oczekuje się od niego, by był ekspertem w dziedzinie życia duchowego”².

Na tym tle zauważa się jeden z poważniejszych mankamentów dzisiejszej liturgii Kościoła w Polsce – ograniczony repertuar pieśni liturgicznych. Stały zestaw pieśni w poszczególnych okresach roku liturgicznego wydaje się czasami męczący. Nieustanne powtarzanie tych samych pieśni pozostawia wspólnotę Kościoła w martwym punkcie. Bardzo rzadko można już spotkać kapłanów czy organistów uczących wiernych nowej modlitwy śpiewanej i nowej pieśni. O ile kanon modlitw mszalnych jest ustalony w odpowiednich księgach liturgicznych i generalnie niezmienny, o tyle bogactwo modlitw śpiewanych nieustannie się rozszerza i daje możliwości rozwoju tej dziedziny. Nowy *Śpiewnik kościelny* ks. Jana Siedleckiego, zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu Polski 16 IV 2016 r. jako ogólnopolski śpiewnik liturgiczny, liczący w całości 1422 strony (!), powinien być i wyrzutem sumienia, i wyzwaniem, aby nieustannie uczyć wiernych modlitw, które wykonują zwłaszcza podczas sprawowania liturgii Mszy św.

Problem podjęty w artykule można zawrzeć w pytaniu: czy, a jeśli tak, to w jakim stopniu, w nauczaniu synodalnym w poszczególnych diecezjach polskich są podejmowane zagadnienia formacji muzycznej wiernych? Problem ten rodzi szereg pytań szczegółowych: czy wskazuje się jakiegokolwiek cele nauczania wiernych, kto jest odpowiedzialny za przebieg tej formacji i wreszcie kto powinien uczyć wiernych śpiewanych modlitw mszalnych? W jaki sposób i z jaką intensywnością należy uczyć wiernych? Jaki materiał powinien być realizowany? Kiedy i gdzie powinno się nauczać? Poniższy

¹ Z listu św. Franciszka Ksawerego, prezbitera, do św. Ignacego Loyoli, II czytanie Godziny Czytań z 3 grudnia, w: *Liturgia Godzin*, t. I, wyd. II, Poznań: Pallottinum 2006, s. 970.

² BENEDYKT XVI, *Przemówienie podczas spotkania z duchowieństwem*, Warszawa, Archidiecezja św. Jana, 25 V 2006 r., „L'Osservatore Romano” (wyd. pol.) 27 (2006), nr 6-7, s. 16-17.

artykuł jest próbą odpowiedzi na sformułowane pytania w oparciu o wszystkie dokumenty synodalne poszczególnych diecezji polskich po 1983 r. W nauczaniu poszczególnych synodów można odnaleźć wiele wartościowych wskazówek dotyczących interesującego nas problemu.

1. CELE I ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZA FORMACJĘ MUZYCZNĄ

Jakie cele ogólne wybrzmiewają w synodalnym nauczaniu? Zapis Synodu Poznańskiego wskazuje, że „w duszpasterskim nauczaniu trzeba przekazywać wiernym właściwe rozumienie znaczenia śpiewu liturgicznego”³. Synod Sosnowiecki przypomina, że każda czynność liturgiczna powinna być uprzednio starannie przygotowana pod względem duszpasterskim i muzycznym⁴. Zanim to jednak nastąpi, potrzeba wiedzy, wrażliwości biskupów i prezbiterów, aby rozumieli, jak ważnym zagadnieniem jest rola muzyki podczas celebracji liturgicznych. Synod Płocki naucza więc, że trzeba dołożyć „wszelkich starań”, aby uzyskać „wszechstronne wychowanie muzyczne duchowieństwa”. Tylko zrozumienie przez osoby duchowne wagi tego zagadnienia może być punktem wyjścia do podjęcia trudu systematycznego uczenia wiernych nowych utworów służących liturgii.

Synod Diecezji Drohiczyńskiej przez formację muzyczną chce osiągnąć, „aby młodzi katolicy nie zostali odcięci od pięknych i bogatych teologicznie tradycyjnych pieśni religijnych, a także by dorośli i starsi nie pozostawiali tylko przy pieśniach tradycyjnych. I młodszy, i starsi powinni umieć wspólnym śpiewem chwalić Boga”⁵.

Ważną kwestią w formacji muzycznej wiernych jest odpowiedź na pytanie: kto jest za nią odpowiedzialny? Drugi Synod Kielecki zachęca duchowieństwo, aby pobudzało wiernych do zrozumienia i umiłowania śpiewu gregoriańskiego⁶. W nauczaniu synodalnym znajdziemy również sformułowania, które używają zdecydowanych określeń: „odpowiedzialność za stan

³ *Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008, zwołany i przeprowadzony przez arcybiskupa Stanisława Gądeckiego*, t. 1: *Dokumenty*, Poznań: Wydawnictwo Świętego Wojciecha 2008, st. 663 § 1 (dalej: Poznań 2008).

⁴ *Prawo partykularne Kościoła sosnowieckiego. I Synod Diecezji Sosnowieckiej*, Sosnowiec: Wydawnictwo „Scriptum” Tomasz Sekunda 2005, st. 108 (dalej: I Sosnowiec).

⁵ *I Synod Diecezji Drohiczyńskiej*, Drohiczyn: Drohiczyńskie Wydawnictwo Diecezjalne 1997, st. 62 (dalej: I Drohiczyn).

⁶ Por. *Drugi Synod Diecezji Kieleckiej i posynodalne zarządzenia Biskupa Kieleckiego*, Kielce: Kuria Diecezjalna 1984, st. 237 § 1 (dalej: II Kielce).

muzyki kościelnej” – spoczywa na duszpasterzach, organistach i innych⁷. Jeśli więc stan muzyki w danym ośrodku duszpasterskim prezentuje się nieodpowiednio, odpowiedzialność ponoszą wymienione osoby. Synod Diecezji Łowickiej kwestię odpowiedzialności przedkłada w innym odcieniu, a mianowicie „troski duszpasterskiej”⁸. Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej i Diecezji Sosnowieckiej „uprasza” wręcz duszpasterzy, by zadbali o przygotowywanie wspólnych śpiewów⁹. Na kapłanów Archidiecezji Poznańskiej synod nakłada troskę „o podnoszenie poziomu śpiewu ludu oraz o właściwe wypełnienie funkcji przez wykonawców muzyki”¹⁰. Ogólnie sformułowane zadania wzmocnione są dookreśleniami, które nie pozostawiają żadnych wątpliwości. Poleca się odpowiedzialnym za stan muzyki kościelnej, aby z całą gorliwością, systematycznie, uczyli tradycyjnych i nowych śpiewów¹¹.

Natomiast jeśli chodzi o konkretne wskazania synodalne co do osób odpowiedzialnych za naukę śpiewów liturgicznych, zdania są podzielone, podobnie jak samo zagadnienie wydaje się być sprawą dyskusyjną. Część z nich wskazuje jedynie na osobę organisty, który mógłby w porozumieniu z duszpasterzami uczyć wiernych śpiewu¹². Inne zaś rozszerzają skład tych, którzy mogą uczyć wiernych śpiewanych modlitw liturgicznych. Trzeci Synod Kielecki zobowiązuje: duszpasterzy, organistów, dyrygentów chórów

⁷ Por. *IV Synod Diecezji Tarnowskiej. Ad imaginem Ecclesiae universalis*, Tarnów: Kuria Diecezjalna 1990, st. 274 (dalej: IV Tarnów).

⁸ *I Synod Diecezji Łowickiej*, „Wiadomości Diecezji Łowickiej” 3 (1999), st. 284 (dalej: I Łowicz).

⁹ *III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, Gniezno: Prymasowskie Wydawnictwo „Gaudentinum” 2001, st. 195 (dalej: III Gniezno).

¹⁰ Poznań 2008, st. 661.

¹¹ Por. IV Tarnów, st. 274; I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołońskiej. Koszalin 1986-1990, Koszalin: [b.w.] 1990, st. 637 §1 (dalej: I Koszalin-Kołoń); Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985-1991, Wrocław: [b.w.] 2005, st. 120 (dalej: Wrocław); *I Synod Diecezji Opolskiej (2002-2005). Statuty i aneksy: parafia u progu nowego tysiąclecia*, st. 40, Opole: Wydawnictwo Świętego Krzyża 2005 (dalej: Opole); *III Synod Diecezji Kieleckiej*, Kielce: Wydawnictwo „Jedność” 1992, Instrukcja dotycząca Śpiewu i Muzyki Religijnej w Kościele Katolickim, st. 2 (dalej: III Kielce).

¹² *II Synod Diecezji Lubelskiej 1977-1985*, Lublin: Lubelskie Wydawnictwo Diecezjalne 1988, st. 192 (dalej: II Lublin); *Chrystus światłem, Maryja wzorem. II Synod Diecezji Częstochowskiej*, Częstochowa: Częstochowskie Wydawnictwo Diecezjalne „Regina Poloniae” 1987, s. 81 (dalej: II Częstochowa); *I Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej 1996-2001*, Zamość: Kuria Diecezjalna 2001, Statut Organistów, s. 210 (dalej: I Zamość-Lubaczów); *III Synod Gdański. Misja Kościoła Gdańskiego na Początku Nowego Tysiąclecia*, Gdańsk: Kuria Metropolitalna Gdańska 2001, Statuty, st. 828 (dalej: III Gdańsk); *Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej*, Warszawa: Kuria Biskupia Diecezji Warszawsko-Praskiej 2000, st. 398 (dalej: I Warszawa-Praga).

kościelnych, „[...] aby nauczali wszystkich wiernych śpiewów przydatnych do liturgii”¹³. Synod Tarnowski rozszerza tę listę o osobę katechety, a Poznański – o kantora, którzy także, w rozumieniu autorów dokumentów, są odpowiedzialni za stan muzyki kościelnej¹⁴. Synody Płocki i Wrocławski wskazują, aby to jednak duszpasterze i organiści uczyli wiernych tradycyjnych i nowszych śpiewów¹⁵. Polski Synod Plenarny, podejmując ten problem, wskazuje rolę duchowieństwa i organistów jako tych, którzy „szczególnie powołani do uczenia śpiewu w kościele”¹⁶.

W sumie synody wskazują następujące osoby odpowiedzialne za nauczanie muzyczne wiernych: duszpasterz, organista, dyrygent chóru (scholi), kantor, katecheta. Wydaje się, że dotychczasowe (domyślne) rozwiązania, tj. pozostawienie zobowiązania jedynie organistom, w praktyce duszpasterskiej nie funkcjonowało właściwie. Jak w wielu dziedzinach życia Kościoła, tak też na gruncie muzyki liturgicznej podstawą skutecznych działań pastoralnych jest odpowiedzialność duszpasterzy oraz ich ścisła współpraca ze świeckimi.

2. MATERIAŁ MUZYCZNY FORMACJI

Określiwszy jasno osoby wskazane do formacji muzycznej wiernych, dokumenty synodalne przedstawiają również zagadnienie materiału muzycznego, który należałoby przekazać wiernym.

Prawie połowa synodów diecezjalnych wskazuje na potrzebę pielęgnowania śpiewów liturgii mszalnej w języku łacińskim¹⁷. Ogólnie wskazuje się w nich na konieczność uczenia aklamacji i śpiewów łacińskich¹⁸. Diecezjalni prawodawcy sugerują także konkretny repertuar łaciński: *Kyrie*, *Sanctus*,

¹³ III Kielce, st. 2.

¹⁴ Por. IV Tarnów, st. 274, Poznań 2008, st. 663 § 2.

¹⁵ Por. *XLII Synod Diecezji Płockiej 1987-1991*, st. 411, Płock: Płockie Wydawnictwo Diecezjalne 1992 (dalej: XLII Płock); Wrocław, st. 120.

¹⁶ *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, st. 73, Poznań: Pallottinum 2001 (dalej: II Plenarny).

¹⁷ Por. IV Tarnów, st. 274; Wrocław, st. 120; XLII Płock, st. 416; III Kielce, st. 2; II Synod Diecezji Włocławskiej, Włocławek: [Kuria Diecezjalna] 1994 (dalej: II Włocławek), st. 204; *Aby byli jedno. II Synod Diecezji Sandomierskiej. Dekrety i Instrukcje*, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne 1999, st. 306 (dalej: II Sandomierz); *Synod Archidiecezji Przemyskiej, Statuty i Aneksy*, Przemysł: Wydawnictwo Archidiecezji Przemyskiej 2000, st. 66 (dalej: Przemysł); Opole st. 151; XLII Płock, st. 63; *Pierwszy Synod Diecezji Rzeszowskiej 2001-2004*, Rzeszów: Poligrafia Wyższego Seminarium Duchownego 2004, st. 375 § 2 (dalej: Rzeszów).

¹⁸ Por. IV Tarnów, st. 274; Wrocław, st. 120; Rzeszów st. 375 § 2.

Agnus Dei czy *Pater noster*¹⁹. Nie wskazują jednak, z której mszy łacińskiej, np. *VIII – de Angelis, XI – Orbis factor*. Inni zaś zachęcają, aby wierni zostali nauczeni „łatwiejszych śpiewów gregoriańskich”²⁰. Drugi Synod Włocławski bardziej uściślił repertuar gregoriański i poleca, by nauczyć wiernych jednej z mszy gregoriańskich, *Credo, Pater noster, Tantum ergo, Salve Regina*²¹. Nauczania śpiewów *Credo* i *Pater noster* oczekuje także Synod Opolski²².

Oprócz chorałowych utworów liturgicznych Synody polecają nauczanie jeszcze innych śpiewów mszalnych. Dokumenty trzech Synodów: Tarnowskiego, Wrocławskiego i Rzeszowskiego sugerują nauczanie aklamacji mszalnych, części stałych, śpiewów responsoryjnych i procesyjnych²³. Z pewnością wymienione zalecenia nadal są bardzo aktualne. Często bowiem spotykane są sytuacje, że wierni nie znają wszystkich (czterech!) aklamacji po przeistoczeniu. Powszechną praktyką jest używanie jednego albo dwóch cykli mszalnych (*Panie zmiłuj się nad nami, Chwała na wysokości Bogu, Święty, Baranku Boży*). W wielu ośrodkach duszpasterskich przez cały rok liturgiczny wykonuje się zaledwie kilka melodii psalmu responsoryjnego, podobnie jest też z aklamacją przed Ewangelią.

Odrębną grupę śpiewów stanowią pieśni liturgiczne. Generalnie dokumenty synodalne zachęcają do ich uczenia. Uwaga synodów często skupia się na tym, aby wierni poznawali pieśni tradycyjne oraz nowe²⁴. Jest to ważna informacja, wiele bowiem wartościowych, starych pieśni nie znalazło się w liturgii, pomimo że są zawarte w najnowszych śpiewnikach liturgicznych. Często mogłyby one uzupełnić brakujący repertuar liturgiczny wspólnoty kościelnej. Jeśli już, powszechnie mniema się, że nauczania wymagają jedynie utwory najnowsze, tymczasem uczenia wymagają zarówno pieśni nowe, jak i tradycyjne. Warte podkreślenia są w tym kontekście ustanowienia Synodu Sandomierskiego, który nakłada obowiązek nauczania wiernych jednej nowej pieśni na każdy okres liturgiczny, pieśni okolicznościowej oraz o świętych patronach²⁵.

¹⁹ XLII Płock, st. 416; *Gdzie jest Bóg tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej. Prawo partykularne i program odnowy pastoralnej Kościoła Płockiego, Dekret Komisji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów*, Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 2016, st. 63 (dalej: XLIII Płock); Opole, st. 151; Rzeszów, st. 375 § 2.

²⁰ III Kielce, st. 2; II Sandomierz, st. 306.

²¹ Por. II Włocławek, st. 204.

²² Opole, st. 151.

²³ Por. IV Tarnów, st. 274; Wrocław, st. 120; Rzeszów st. 375 § 2.

²⁴ Por. IV Tarnów, st. 274; I Drohiczyn, st. 62; *I Synod Diecezji Pelplińskiej*, Pelplin: Wydawnictwo „Bernardinum” 2001, st. 281 § 2 (dalej: I Pelplin).

²⁵ Por. II Sandomierz, st. 306.

3. MIEJSCE FORMACJI MUZYCZNEJ WIERNYCH

Powstaje więc bardzo praktyczne pytanie: kiedy i gdzie, według dokumentów synodalnych, należałoby uczyć wiernych wspomnianych utworów? Przede wszystkim wskazuje się na dwa momenty nauczania śpiewów liturgicznych. Pierwszym miejscem jest kościół i czas przed nabożeństwami²⁶, co wydaje się naturalnym rozwiązaniem. Minusem takiego rozwiązania jest fakt, że duża część wiernych przychodzi do kościoła dość punktualnie, co pozostawia bardzo mało czasu na nauczenie nowego utworu. To rozwiązanie dla większości wiernych wydaje się jednak jedyne i najlepsze²⁷. Z pewnością stałe uczenie wiernych śpiewania byłoby okazją, aby wprowadzić zwyczaj wcześniejszego przychodzenia wiernych na Eucharystię bądź nabożeństwo. Świątynia wydaje się bowiem naturalnym miejscem formacji muzycznej wiernych. Z tego też powodu Synod Diecezji Rzeszowskiej wskazuje, że warto podjąć to zadanie „w ramach rekolekcji czy misji parafialnych, przy okazji różnorodnych nabożeństw, jak choćby październikowego czy majowego. W tym celu należy wykorzystać spotkania z dziećmi i młodzieżą [...] w przygotowaniu do I Komunii świętej, do Bierzmowania, do odpustu parafialnego, wizytacji kanonicznej, czas Adwentu, Wielkiego Postu i każdą inną sposobną okazję”²⁸.

Więszego komentarza wymaga drugie miejsce formacji muzycznej wiernych, jakim – według dokumentów synodalnych – jest katecheza dzieci i młodzieży. Niewątpliwie repertuar pieśni liturgicznych dla dzieci i młodzieży stanowi obecnie kość niezgody w środowiskach kościelnych. Powszechnie uważa się, że wspomniana grupa nie rozumie języka pieśni liturgicznych, dlatego na Mszach z jej udziałem masowo wprowadza się często wątpliwej jakości piosenki religijne. Dodatkowym problemem jest przeniesienie takiego materiału muzycznego do liturgii z udziałem dorosłych, nie uwzględniając kompletnie zakazu *Instrukcji „Musicam Sacram”* oraz do niedawna obowiązującej *Instrukcji Konferencji Episkopatu Polski o muzyce kościelnej* z 1979 r., jak gdyby te dokumenty zupełnie nie istniały. Powyższej tendencji nie uległo nauczanie wielu synodów. Synod Sandomierski słusznie zauważa, że katecheza daje szeroką możliwość nauczania śpiewu liturgicznego dzieci i młodzieży²⁹, dlatego formacja muzyczna powinna być również

²⁶ Por. IV Tarnów, st. 274; Wrocław, st. 120; III Gniezno, st. 195; Opole, st. 152; Rzeszów, st. 375 § 1; I Sosnowiec st. 108.

²⁷ Por. Wrocław, st. 120.

²⁸ Rzeszów, st. 375 § 1.

²⁹ Por. II Sandomierz, st. 318.

ujęta w planowaniu katechezy tej grupy wiernych³⁰. Na uwagę zasługuje propozycja m.in. Synodu Przemyskiego i Poznańskiego. Pierwszy wskazuje, aby dzieci poznawały tradycyjne pieśni kościelne³¹, drugi zaś argumentuje tę potrzebę tym, „aby zachować ciągłość i nie zagubić polskiej tradycji religijnej”³². Synod Tarnowski oczekuje, że każdy uczeń w ciągu roku szkolnego nauczy się na katechezie przynajmniej kilku pieśni liturgicznych. Do stworzenia listy utworów zobowiązana jest Komisja Muzyki i Śpiewu, natomiast wizytator katechetyczny powinien sprawdzić wyniki nauczania pod tym względem³³. Identycznie zagadnienie traktuje również Synod Diecezji Rzeszowskiej³⁴ oraz Synod Diecezji Białostockiej, który poleca sprawdzenie umiejętności muzycznych uczniów przedstawicielowi Archidiecezjalnej Komisji Muzyki Kościelnej³⁵. Synod Diecezji Ełckiej wprowadza dodatkowe rozwiązanie, wskazując na potrzebę katechezy parafialnej. Zaleca się więc, aby na wszystkich jej stopniach uwzględnić naukę „śpiewu ludowego i liturgicznego”³⁶.

Katecheza szkolna i parafialna wskazuje na jeszcze jeden sposób formacji muzycznej dużych wspólnot kościelnych. Jest nim uczenie nowych utworów tych osób, które należą do mniejszych grup parafialnych. Wśród nich wskazuje się m.in. na liturgiczną służbę ołtarza. Podczas zbiórek ministranci mogliby, w myśl wskazań dokumentów, być uczeni śpiewania utworów liturgicznych³⁷. Tym bardziej że niektóre funkcje asysty liturgicznej łączą się ze śpiewem. Chociażby posługa lektora nie jest związana jedynie z czytaniem słowa Bożego. Lekcjonarz mszalny zawiera przecież melodie do czytań liturgicznych. Podobnie ma się sprawa z psalterzystą, którego posługa z natury wiąże się ze śpiewem. Poza tym służba liturgiczna ołtarza stanowi część wspólnoty modlitewnej i wypada, aby włączała się we wspólny śpiew-modlitwę.

³⁰ I Synod Archidiecezji Białostockiej, Białystok: Kuria Metropolitalna Białostocka 2000, st. 414 (dalej: Białystok).

³¹ Por. Przemysł, *Statuty i Aneksy, Msze Święte z Udziałem Dzieci*, s. 215.

³² Poznań 2008, st. 663 § 3.

³³ IV Tarnów, st. 274 § 3.

³⁴ Rzeszów st. 375 § 3.

³⁵ Białystok, st. 414.

³⁶ *I Synod Diecezji Ełckiej 1997-1999*, Ełk: Kuria Biskupia Diecezji Ełckiej 1999, st. 925 § 1 (dalej: Ełk).

³⁷ Por. III Kielce, *Instrukcja dotycząca Śpiewu i Muzyki Religijnej w Kościele Katolickim*, st. 20; Rzeszów st. 375 § 1; XLIII Płock, st. 165.

4. SZCZEGÓLNE GRUPY WIERNYCH PODLEGAJĄCE FORMACJI MUZYCZNEJ

Nieco inaczej ma się sprawa z posługą scholi liturgicznej lub chóru. Synod Diecezji Sandomierskiej przypomina, że właśnie te zespoły powinny przewodniczyć śpiewowi wiernych³⁸. Podobnie dokumenty Synodu Przemyskiego wprost nakładają na chór zadanie podtrzymywania i prowadzenia śpiewu wiernych³⁹. W podobnym tonie wypowiadają się autorzy dokumentów I Synodu Kaliskiego⁴⁰ i Synodu Opolskiego⁴¹.

Należy zauważyć, że członkowie scholi i chórów odpowiadają za modlitwę danej wspólnoty celebrującej liturgię. Dlatego w dokumentach synodalnych istnieją wskazania na potrzebę formacji muzycznej i duchowej tej grupy wiernych. Przede wszystkim wiele synodów zwraca uwagę na potrzebę istnienia w parafiach scholi liturgicznych – zespołów śpiewaczych, chórów wielogłosowych. Synod sandomierski zaleca wręcz, aby w każdej parafii istniała schola, a w większych ośrodkach chór wielogłosowy⁴². Pierwszy Synod Kaliski poleca proboszczom założenie chóru parafialnego oraz opiekę nad nim⁴³. Działalność takich zespołów, według niektórych diecezjalnych prawodawców, jest już muzyczną formacją (oddziaływaniem) na wiernych uczestniczących w liturgii⁴⁴. Same jednak zespoły wymagają fachowej opieki muzycznej. Należy przy tym zauważyć, że tej sprawie dokumenty synodalne poświęcają niewiele uwagi. Zdawkowo wskazuje się osobę organisty parafialnego⁴⁵, a bardzo rzadko na dyrygenta chóru⁴⁶, którzy powinni prowadzić formację muzyczną zespołu. Niestety wydaje się, że prawodawcy synodalni nie wzięli pod uwagę faktu, że często organiści nie są wykształceni w dziedzinie dyrygentury chóralnej, a także emisji głosu, stąd często poziom zespołów śpiewaczych jest dość niski z powodu braku kompetencji prowadzących.

Następną grupę wymagającą formacji muzycznej stanowią psalterzyści. Niestety w Polsce stałą tendencją jest, że psalm responsoryjny – fragment liturgii słowa Bożego – wykonuje z chóru organista. Tę nieprawidłowość

³⁸ Por. Sandomierz, st. 318.

³⁹ Przemyśl, *Statuty i Aneksy*, st. 73.

⁴⁰ Por. *Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej (2007-2009). Prawo diecezjalne Kościoła kaliskiego*, Kalisz: Kuria Diecezjalna 2009, st. 97 (dalej: I Kaliski).

⁴¹ Opole, st. 153.

⁴² Por. II Sandomierz, st. 317.

⁴³ I Kaliski, st. 98.

⁴⁴ I Elk, st. *Regulamin Służbowy Organistów Diecezji Elckiej*, st. 2 c.

⁴⁵ Por. II Lublin, st. 192; II Częstochowa, s. 81.

⁴⁶ Por. IV Tarnów, st. 274.

dostrzega m.in. Synod Poznański i wskazuje, że „należy wprowadzać do liturgii posługę psalterzysty”⁴⁷. Dokumenty synodalne diecezji legnickiej wskazują nadto, że piękno celebrowanej liturgii osiągnie się wówczas, gdy wszystkie zaangażowane w nią osoby, w tym także psalterzysta, zdobędą odpowiednie kwalifikacje dzięki stałej formacji i szkoleniom⁴⁸. W niektórych przypadkach sprawa przygotowania psalterzysty wydaje się tak poważnie potraktowana, że osobą odpowiedzialną za ich przygotowanie muzyczne i liturgiczne spoczywa na referencie duszpasterstwa kantorów, scholi i chóarów kościelnych przy kurii archidiecezjalnej⁴⁹. Jest to jednak temat marginalny w dokumentach synodalnych.

Ostatnią grupę wiernych, która wymaga formowania i edukacji muzycznej, stanowią – w zamyśle dokumentów synodalnych – kantorzy. W powszechnym rozumieniu kantor jest osobą prowadzącą, animującą śpiew wiernych. W rozumieniu autorów Synodu Sandomierskiego w każdej parafii powinien być kantor⁵⁰. Synod Diecezji Legnickiej widzi konieczność zorganizowania szkoleń dla tych, którzy animują śpiew, zwłaszcza tam, gdzie brakuje organisty⁵¹. Nie wskazano jednak, kto powinien przygotować szkolenie. Synod Diecezji Lubelskiej formację muzyczną kantora zlecił organiście danego ośrodka duszpasterskiego⁵². Powyższe zagadnienie szeroko podejmuje Synod Archidiecezji Poznańskiej. Autorzy wskazują, że do liturgii „należy wprowadzać” m.in. funkcję kantora. Stanowisko animatora śpiewu, w rozumieniu dokumentu, należy traktować jako stały urząd, instytucję, której zapewni się ciągłość działania pomimo zmian personalnych⁵³. Według zamysłu Synodu Kaliskiego uformowany kantor może (na równi z proboszczem, wikariuszem, organistą) być, oprócz prowadzenia wspólnego śpiewu wiernych, odpowiedzialnym za prowadzenie scholi parafialnej.

⁴⁷ Poznań, 666 § 1.

⁴⁸ Por. *I Synod Diecezji Legnickiej (2007-2012)*, Legnica: Biblioteka im. Jana Pawła II 2012, s. 74 (dalej: I Legnica).

⁴⁹ Por. Poznań, 666 § 3.

⁵⁰ II Sandomierz, st. 317.

⁵¹ I Legnica, s. 75.

⁵² Por. II Lublin, st. 192.

⁵³ Por. Poznań, st. 666 § 1.

PODSUMOWANIE

W wyniku przeprowadzonych badań okazało się, że dokumenty synodalne przedstawiają wiele wartościowych rozwiązań w sprawie formacji muzycznej wiernych, w tym wskazówek, jak należy prowadzić i formować wiernych pod kątem muzycznym we współczesnych ośrodkach duszpasterskich. Niewątpliwie temat muzyki i śpiewu liturgicznego wymaga nieustannej pracy ze strony duszpasterzy i muzyków parafialnych. Z pewnością poznawanie nowych lub starych, a nieużywanych przez wiernych pieśni liturgicznych przyczyniłoby się do wprowadzenia nowego, świeżego ducha modlitwy. Również prezbiter wraz z organistą, jeśli będą systematycznie uczyć wiernych nowego liturgicznego repertuaru muzycznego, mogą wskazywać, jak ważnym spotkaniem jest zwłaszcza niedzielna wspólnotowa Eucharystia, do której wszyscy bez wyjątku muszą się dobrze przygotować. Wierni również mogliby odkryć, jak ważną częścią liturgii jest psalm responsoryjny, który mógłby być wykonywany przez specjalnie przygotowaną osobę od stołu słowa Bożego, czyli ambony. Niewątpliwie nową jakością modlitw liturgicznych mogłyby wnieść schola i chór, które w pierwszym rzędzie prowadziłyby śpiew danej wspólnoty liturgicznej, a następnie prezentowałyby wartościowe kompozycje służące liturgii.

Tryb przypuszczający użyty w ostatnich zdaniach wskazuje, że często te proste zabiegi muzyczne nie są, niestety, w wielu ośrodkach duszpasterskich realizowane. Stare przyzwyczajenia, nazywane „tradycją”, często prowadzą wspólnoty w koleiny niepozwalające dostrzec ducha liturgii. Myśląc dzisiaj o nowej ewangelizacji, Kościół w pierwszym rzędzie musi podjąć refleksję nad tym, jak sprawuje zwłaszcza niedzielą Eucharystię, w której uczestniczy większość parafian. Nie wystarczą jednorazowe akcje, choćby najbardziej poruszające serca, zwłaszcza młodych katolików. Gdy Ci powrócą tylko do swojej parafii na niedzielą Eucharystię, mogą szybko zauważyć duchowy marazm, stare przyzwyczajenia, które mogą być zaprzeczeniem duchowości chrześcijańskiej.

W trakcie badania opisanych tu zagadnień ujawnił się jeszcze jeden niepokojący problem, a mianowicie fakt, że niektóre synody diecezjalne nie zajęły się w dostatecznym stopniu formacją muzyczną wiernych Kościoła. Obecne w niektórych dokumentach synodalnych jedynie ogólne zdania, często zaczerpnięte z innych dokumentów kościelnych, są świadectwem pozostawienia tematu formacji muzycznej wiernych na uboczu. Z drugiej strony powstaje pytanie, czy prawodawcy, którzy starannie zajęli się proble-

mem muzyki liturgicznej oraz osoby bezpośrednio nim zainteresowane realizują wiernie postanowienia synodalne. Trzeba jednak zauważyć, że dopiero synteza wskazań wszystkich synodów diecezjalnych traktuje problem kompletnie i w takiej postaci może stać się wzorem ogólnego programu muzycznej formacji wiernych.

Z pewnością wierni mają prawo do dobrze przygotowanej i sprawowanej liturgii, także pod względem muzycznym⁵⁴. Choć może nie wołają, jak czytamy w Ewangelii: „Panie, naucz nas się modlić” (Łk 11, 1), nie oznacza to jednak, że nie pragną dla rozwoju swojej wiary poznawania nowych modlitw, także śpiewanych. Zastosowanie propozycji synodalnych przez osoby odpowiedzialne za stan muzyki kościelnej może skutecznie przyczynić się do duchowego rozwoju lokalnych ośrodków duszpasterskich.

BIBLIOGRAFIA

- CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM: *Instructio de quibusdam observandis et vitandis circa Sanctissimam Eucharistiam „Redemptionis Sacramentum”, 25 III 2004, AAS 96 (2004), s. 549-601; tekst polski w: KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW: Instrukcja o tym, co należy zachowywać, a czego unikać w związku z Najświętszą Eucharystią, „Redemptionis Sacramentum”, Poznań: Pallottinum 2004.*
- II Polski Synod Plenarny (1991-1999), Poznań: Pallottinum 2001.
- I Synod Archidiecezji Białostockiej, Białystok: Kuria Metropolitalna Białostocka 2000.
- Chrystus światłem, Maryja wzorem. II Synod Diecezji Częstochowskiej, Częstochowa: Częstochowskie Wydawnictwo Diecezjalne „Regina Poloniae” 1987.
- I Synod Diecezji Drohiczyńskiej, Drohiczyn: Drohiczyńskie Wydawnictwo Diecezjalne 1997.
- I Synod Diecezji Elckiej 1997-1999, Elk: Kuria Biskupia Diecezji Elckiej 1999.
- III Synod Gdański, Misja Kościoła Gdańskiego na Początku Nowego Tysiąclecia, Gdańsk: Kuria Metropolitalna Gdańska 2001.
- III Powojenny Synod Archidiecezji Gnieźnieńskiej, Gniezno: Prymasowskie Wydawnictwo „Gaudentinum” 2001.
- Pierwszy Synod Diecezji Kaliskiej (2007-2009). Prawo diecezjalne Kościoła kaliskiego, Kalisz: Kuria Diecezjalna 2009.
- Drugi Synod Diecezji Kieleckiej i posynodalne zarządzenia Biskupa Kieleckiego, Kielce: Kuria Diecezjalna 1984.

⁵⁴ Zob. CONGREGATIO DE CULTU DIVINO ET DISCIPLINA SACRAMENTORUM, *Instructio de quibusdam observandis et vitandis circa Sanctissimam Eucharistiam „Redemptionis Sacramentum”, 25 III 2004, AAS 96 (2004), s. 549-601; tekst polski w: KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW, Instrukcja o tym, co należy zachowywać, a czego unikać w związku z Najświętszą Eucharystią, „Redemptionis Sacramentum”, Poznań: Pallottinum 2004, nr 57: „Wspólnota wiernych ma prawo, aby zwłaszcza w celebracji niedzielnej stale była obecna odpowiednia i prawdziwa muzyka”.*

- III Synod Diecezji Kieleckiej, Kielce: Wydawnictwo „Jedność” 1992.
- I Synod Diecezji Koszalińsko-Kołobrzeskiej. Koszalin 1986-1990, Koszalin: [b.w.] 1990.
- I Synod Diecezji Legnickiej (2007-2012), Legnica: Biblioteka im. Jana Pawła II 2012.
- II Synod Diecezji Lubelskiej, Lublin: Lubelskie Wydawnictwo Diecezjalne 1988.
- I Synod Diecezji Łowickiej, „Wiadomości Diecezji Łowickiej” 3 (1999).
- I Synod Diecezji Opolskiej. Statuty i aneksy. Parafia u progu nowego tysiąclecia, Opole: Wydawnictwo Świętego Krzyża 2005.
- I Synod Diecezji Pelplińskiej, Pelplin: Wydawnictwo „Bernardinum” 2001.
- XLII Synod Diecezji Płockiej 1987-1991, Płock: Płockie Wydawnictwo Diecezjalne 1992.
- Gdzie jest Bóg tam jest przyszłość. XLIII Synod Diecezji Płockiej, Płock: Płocki Instytut Wydawniczy 2016.
- Synod Archidiecezji Poznańskiej 2004-2008, zwołany i przeprowadzony przez arcybiskupa Stanisława Gądeckiego, t. 1: Dokumenty, t. 2: Statuty, Poznań: Wydawnictwo Świętego Wojciecha 2008.
- Synod Archidiecezji Przemyskiej 1995-2000. Statuty i aneksy, Przemysł: Wydawnictwo Archidiecezji Przemyskiej 2000.
- Synod Diecezji Rzeszowskiej, Rzeszów: Poligrafia Wyższego Seminarium Duchownego 2004.
- Aby byli jedno. Drugi Synod Diecezji Sandomierskiej. Dekrety i instrukcje, Sandomierz: Wydawnictwo Diecezjalne 1999.
- Prawo partykularne Kościoła sosnowieckiego. I Synod Diecezji Sosnowieckiej, Sosnowiec: Wydawnictwo „Scriptum” Tomasz Sekunda 2005.
- IV Synod Diecezji Tarnowskiej. Ad imaginem Ecclesiae universalis, Tarnów: Kuria Diecezjalna 1990.
- Pierwszy Synod Diecezji Warszawsko-Praskiej, Warszawa: Kuria Biskupia Diecezji Warszawsko-Praskiej 2000.
- Drugi Synod Diecezji Włocławskiej, Włocławek: [Kuria Diecezjalna] 1994.
- Synod Archidiecezji Wrocławskiej 1985-1991, Wrocław [b.w.] 2005.
- I Synod Diecezji Zamojsko-Lubaczowskiej 1996-2001, Zamość: Kuria Diecezjalna 2001.

FORMACJA MUZYCZNA WIERNYCH KOŚCIOŁA W POLSCE
WEDŁUG DOKUMENTÓW SYNODALNYCH PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II

Streszczenie

Autor artykułu dokonał analizy dokumentów synodalnych Kościoła w Polsce, poszukując odpowiedzi na pytania dotyczące formacji muzycznej wiernych. Rozwiązania synodalne, zachęcając do permanentnej edukacji muzycznej członków wspólnot parafialnych, wskazują osoby odpowiedzialne za jej przebieg i określają materiał muzyczny, który wierni powinni poznać. Autor analizuje wspomniane zagadnienia, rozumiejąc muzykę w liturgii przede wszystkim jako modlitwę Kościoła, związaną integralnie z tekstami i czynnościami liturgicznymi. Podjęcie zadania nauczania wiernych pieśni liturgicznych, aklamacji, hymnów itp. ożywiłoby – w zamyśle autora – ducha liturgii w poszczególnych ośrodkach duszpasterskich. Wszystkie zebrane w podjętym artykule wnioski mogłyby stanowić model dla formacji muzycznej wiernych w poszczególnych diecezjach w Polsce.

Słowa kluczowe: muzyka; liturgia; formacja; synod diecezjalny.